

9.3. TÁJÉKOZTATÓ ESZKÖZÖK

Könyvtári katalógusok használata (betűrendes katalógus, tárgyi katalógus, elektronikus katalógus, egyéb katalógusok)

Milyen jelöléseket és osztályozásokat használnak a könyvek rendezéséhez és visszakereséséhez? Mi az ETO-szám? Mi a betűrendi jel (Cutter-szám)?

Ismertesse a katalógus fogalmát és használatának célját!

Milyen katalógusokat ismer?

Milyen előnyei vannak az elektronikus katalógusnak?

Gyakorlati feladat: Keressen a megadott tárgyszó (tárgyszavak) alapján irodalmat a katalógusban!

VÁZLAT

Könyvtári rend – jelölések a könyveken

A témák, könyvek, szerzők stb. kereséséhez, áttekintéséhez fontos, hogy a könyvtárban rend legyen a könyvek, dokumentumok között → osztályozás, besorolás és könyvtári jelek a könyveken.

ETO, azaz Egyetemes Tizedes Osztályozás a könyveket témájuk alapján a tudományok szerint osztályozza.

- ▶ Az ETO fa gráfszerűen (hierarchikusan) 10 főosztályt különböztet meg, ezek: 0 általános művek; 1 filozófia, etika, lélektan; 2 vallás, mitológia; 3 társadalomtudományok; 4 üres, 5 természettudományok; 6 alkalmazott tudományok; 7 művészetek, sport; 8 nyelv- és irodalomtudomány; 9 földrajz, történelem, életrajzok. Minden fő-

osztályt 10-10 osztályra és minden osztályt 10-10 alosztályra oszt stb.

- ▶ Az ETO-osztályozás alapján minden szakterülethez hozzárendelhető egy szám, annál több számjegyű, minél speciálisabb a szakterület, ezt nevezik ETO-számnak.
- ▶ Az ETO-számból képezik a könyv **szakrendi jelét**, kódszámát, például 913.
- ▶ Ha a könyvek a szakrendi jelük növekvő sorrendje alapján helyezkednek el, akkor a könyvek szakrend szerint rendezettek.

A Cutter-szám vagy betűrendi jel egy betű és utána kétjegyű szám. A betű a szerző nevének vagy (ha nem ismert) a mű címének a kezdőbetűje, a szám pedig a szerző sorszáma (az azonos betűvel kezdődő szerzői nevek között), például Arany János A76.

A szabadpolcokon a könyvek sorrendjét a betűrendi jel határozza meg.

A könyvtári ábécé: a b c d e f g h i j k l m n o ö p q r s t u ü v w x y z, a kettős mássalhangzókat külön betűként kezeli.

A raktári jelzet: szakrendi jel és a betűrendi jel együtt.

ISBN szám: a könyvek nemzetközi azonosító száma (International Standard Book Number), minden könyvnél más. (A Magyarországon kiadott könyvek ISBN száma 963-mal kezdődik.) Az ISSN szám jelöli a sorozatokat.

A katalógus fogalma

A katalógus görög eredetű szó, eredeti jelentése felsorolás.

Könyv → **katalóguscédula** → **bibliográfiai leírást** tartalmaz a könyvről.

- ▶ **Bibliográfiai leírás** → a könyv azonosításához és visszakereséséhez szükséges minden fontos adatot tartalmazza, egyezményes sorrendben [raktári jelzet, szerző neve, a könyv címe, illusztrátor, kiadó, kiadás éve, terjedelem, ETO-szám (ha van ISSN szám), ISBN szám, tárgyszavak].

- ▶▶ A katalóguscédulákat különféle sorrendbe rendezhetjük, a rendezés a **rendszavak** alapján készül. A rendszavakat piros aláhúzással jelölik.

A katalógus a bibliográfiai leírások rendezett halmaza. Lehetővé teszi a könyvek azonosítását és visszakeresését a könyvtárban. A bibliográfiai leírások gyakran katalóguscédulákon vannak. Formáját tekintve a katalógus lehet cédulakatalógus, kötetkatalógus vagy elektronikus katalógus.

Keresés: ha a katalógusban megtaláltuk a keresett téma, illetve könyv katalóguscéduláját, annak a bal felső sarkában lévő raktári jelzete alapján kereshetjük meg a könyvet a könyvtárban, illetve kérhetjük a könyvtárostól.

- ▶▶ A cédulakatalógusban gyakran választólapokat helyeznek el, amelyeken kiemelt szavakat vagy kódszámokat találunk, a gyorsabb kereshetőség érdekében.
- ▶▶ Egy könyvtárban többféle katalógust is alkalmaznak (például címszó-katalógust, szerzői katalógust, tárgyszó-katalógust).

A katalógusok fajtái

Betűrendes katalógus (leíró katalógus)

- ▶▶ **Cím szerinti katalógus** (címszó-katalógus) – a mű címe (a rendszó), ez alapján készül a besorolás (a névelőt nem veszik figyelembe).
- ▶▶ **Szerzői katalógus** – a szerző neve (rendszó) a besorolás alapja.
- ▶▶ **Sorozati katalógus** – a sorozatcím első szava alapján kerül besorolásra a katalóguscédula.

Tárgyi katalógusok

- ▶▶ **Szakkatalógus** az ETO-szám szerint rendezik sorba a katalóguscédulákat
ETO-katalógus (lásd a közművelődési könyvtárakban). – Keresésnél előbb a szakterülethez, tárgyhoz tartozó ETO-számot kell megkeresni egy betűrendes mutatóban.

- ▶ **Tárgyszókatalógus** – tárgyszó alapján betűrendben rendezik sorba a katalóguscédulákat, a tárgyszó a dokumentum tartalmára jellemző (lásd számítógépes adatbázisokban, online katalógusokban).

Egyéb katalógusok

- ▶ **Folyóirat-katalógus** – a folyóirat-állományról készült betűrendes katalógus.
- ▶ **Audiovizuális katalógus** – az audiovizuális dokumentumok, illetve a hanglemezek katalógusa.

Elektronikus katalógus – katalógus mint számítógépes adatbázis. Például hálózaton elérhető katalógusok: MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) www.mokka.hu/, OPAC (Online Public Access Catalogue).

- ▶ A rekordok tartalmazzák az egyes dokumentumok fontosabb adatait, ezek felelnek meg a bibliográfiai leírásoknak.
- ▶ Az elektronikus katalógusok, mivel adatbázisok, sokkal „rugalmasabbak”, mint a hagyományos katalógusok, sokféle szempont szerint lekérdezhetők, rendezhetők.
- ▶ Egyszerű vagy részletes keresést végezhetünk benne.

Gyakorlati feladat

Keressen a megadott tárgyszó (tárgyszavak) alapján irodalmat a katalógusban, lehet például a MOKKA-ban is! A tárgyszó legyen például „Corvina”.

A tárgyszókatalógusban kell keresni!

- ▶ **Tárgyszókatalógus** – tárgyszó alapján betűrendben rendezik sorba a katalóguscédulákat, a tárgyszó a dokumentum tartalmára jellemző (lásd számítógépes adatbázisokban, online katalógusokban).

Egyéb katalógusok

- ▶ **Folyóirat-katalógus** – a folyóirat-állományról készült betűrendes katalógus.
- ▶ **Audiovizuális katalógus** – az audiovizuális dokumentumok, illetve a hanglemezek katalógusa.

Elektronikus katalógus – katalógus mint számítógépes adatbázis. Például hálózaton elérhető katalógusok: MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) www.mokka.hu/, OPAC (Online Public Access Catalogue).

- ▶ A rekordok tartalmazzák az egyes dokumentumok fontosabb adatait, ezek felelnek meg a bibliográfiai leírásoknak.
- ▶ Az elektronikus katalógusok, mivel adatbázisok, sokkal „rugalmasabbak”, mint a hagyományos katalógusok, sokféle szempont szerint lekérdezhetők, rendezhetők.
- ▶ Egyszerű vagy részletes keresést végezhetünk benne.

Gyakorlati feladat

Keressen a megadott tárgyszó (tárgyszavak) alapján irodalmat a katalógusban, lehet például a MOKKA-ban is! A tárgyszó legyen például „Corvina”.

A tárgyszókatalógusban kell keresni!